

EZERKILENC SZÁZ- NYOLCVANKILENC SZÓ EGY RÉGEN ELMÚLT ÉVRŐL

Azt az évet, úgy emlékszem, átaludtam. Semmi lényeges folyamatnak vagy (10) eseménysornak résztvevője, semmilyen közügyi döntésnek alakítója nem voltam. Írtam, olvastam, (20) figyeltem az eseményeket. Akkori emlékeim közt a jelentéktelen mozzanatok ugyanolyan (30) élesen vagy homályosan őrződtek meg, mint a fontosak.

Például a (40) Nagy Imre-temetés napján Szigligeten voltam a családommal. Nem néztem (50) a közvetítést, de aztán mindenki az ott elhangzotokról beszélt, azt kommentálta; (60) ezekre a véleményekre pontosan emlékszem. Arra is emlékszem, hogy aznap (70) futballmeccset rendeztek az alkotóházban tartózkodó írók. Akkor rúgtam életemben utoljára (80) labdába. Egy belső hang azt súgta, hogy ezt ne tegyem (90) soha többé.

Október huszonharmadika verőfényes, meleg nap volt. Alkonyattájt kiáltották (100) ki a köztársaságot. Simon Balázssal, aki tizenegy évvel később meghalt, (110) és akkori szerelmével, Murányi Yvette-tel ott voltam a Kossuth téren, (120) a megilletődött tömegben. Gyertyák égtek a szürkeületben. Szembejött Karátson Gábor, (130) arcán meghatódottság, megszorította a kezemet, amit aztán nem tett soha (140) többé.

Május végén az ünnepi könyvhét megnyitója Sopronban zajlott. Grósz (150) Károly mondta a megnyitót, amelyet éppúgy nem hallottam, ahogy később (160) Orbán Viktor és még később Szűrös Mátyás elhíresült szavait sem. (170) Ettem viszont pirított bikaherét, életemben először. És láttam Szolzsényicin főművének (180) magyar kalózkiadását a nyílt utcán, továbbá egy akkor induló színes (190) magazint, benne riporttal a legújabb bécsi pinaszördivatról, mellette pedig egy (200) szenvedélyes publicisztikát arról, hogy a romániai falurombolást minden lehetséges eszközzel (210) azonnal meg kell állítani.

Abban az évben beázott a lakásunk, (220) az ingatlankezelő vállalat pedig, az elmúlt negyven év mulasztásaira (230) hivatkozva, nem volt hajlandó megcsináltatni a tetőt. A bádogos, akit (240) találtam, kijelentette, hogy nem ad számlát, vagy ha mégis, akkor (250) háromszor annyiba kerül a munka, mint számla nélkül. Fent a (260) tetőn körülnézett, és azt mondta: „Itt nemsokára akasztások lesznek. Azon (270) a fán is lógni fognak. Meg azon is.”

Tavasszal a (280) BKV kishajókat indított a Dunán. Ide-oda cikáztak a jobb (290) és a bal part között, vonaljeggyel vagy bérlettel lehetett felszállni rájuk. (300) Munkahelyem, ahová Radnóti Sándor behozta Juhász Ferenc gigantikus verseskötetének levonatát, (310) közel volt a Belgrád rakparti kishajó-állomáshoz. Emlékszem, amint hónom (320) alatt a hatalmas papírköteggel, ülök a kishajón, ragyog a víztükör, (330) a kishajó kiköt a Szent Gellért téren, aztán a Vigadónál, (340) aztán a Batthyány téren, ahol kiszállok, és hazaviszem a levonatot. (350) Később írtam egy kíméletlen, ledorongoló kritikát Juhász Ferenc kötetéről. Még (360) később megjelent az akkor induló *Holmiban*. Annál is később megbántam. (370)

Körülbelül ugyanekkor én is kaptam egy jó nagy pofont az (380) *Élet és Irodalomban*. Hernádi Miklós támadott meg, a *Kiválasztottak és* (390) *elvegyülők* című tanulmányom miatt. Furcsállottam, hogy egy olyan mértéktartó és (400) -adó lap, mint az *ÉS*, uszításnak és gyűlöletbeszédnek ad helyet, (410) de ezt a véleményemet nyílt levélben kellett volna megfogalmaznom, amit (420) elmulasztottam. A *Kiválasztottak és elvegyülők az év* elején jelent meg (430) a Magvetőnél, és a felgyorsuló események közepette visszhangtalan maradt. Ma (440) már legfeljebb kordokumentumként olvasható.

November elején, néhány nappal a berlini (450) fal ledőlte előtt, **Eörsi Istvánnal** és Kukorelly Endrével Ludwigsburgban voltunk, (460) egy tökéletesen tanácstalan tanácskozáson, amelynek a szervezők azt a nevet (470) adták, hogy „Nyugat-keleti beszélgetés”. A Nyugatot a jelenlevő nyugatnémet (480) újságírók képviselték, a fortyogó vagy csöndben erjedő Ostblock-országokból viszont (490) a legváltozatosabb sereglet csődült össze. Emlékszem egy szomorú, öreg bolgár (500) kommunistára, aki reszkető hangon vallotta be, hogy összeomlottak élete eszményei. (510) Egy horvát nőre, aki az újra felállított zágrábi Jellasich-szobor (520) esztétikai jelentőségéről érkezett. Egy idős román irodalomtörténészre, aki a bukaresti (530) avantgárd-folyóiratokról tartott felkészült, szakszerű előadást, és akit kifütyültek, amiért (540) nem a Ceaușescu-rezsim gáztetteit leplezi le. Más-

nap megvető pillantások (550) keresztútjében vitte a szupermarketből a szállodába szappannal, étolajjal és egyéb (560) kincsekkel megrakott két nagy szatyrát. Emlékszem egy szovjet-orosz nagyúrra. (570) Ásztrahán-prémes fővegben és cobolybundában állt a fűtött teremben, és a (580) „Közös Európa-Ház” kozmikus-metafizikai aspektusait elemezte, kissé keneteljes hanghordozással, (590) oroszul. Egy nő, nyilván a felesége, angolra fordította a magasztos (600) szózatot, ami eléggé megerősítő lehetett, mert egy legalább tizenöt kilós (610) videokamera volt a vállán, és miközben tolmácsolt, filmezte is a (620) férjét.

Emlékszem Ivan Ivanji vajdasági kollégára, aki jól beszélt magyarul, (630) és aki a tanács(talan)kozás egyik szünetében kedélyes hangon megkérdezte tőlem: (640) „Na és kit fogtok elnöknek megválasztani? A Pozsgayt?” Mire én, (650) szintén kedélyes hangon így feleltem: „Azt már nem. Akkor inkább (660) a Habsburg Ottót.” Nem kellett volna; Ivanji elvörösödött, felrohant az (670) emelvényre, és toroka szakadtából üvöltötte – megjegyzem, kifogástalan németességgel –: „Magyar barátaimtól (680) azt hallom, hogy a magyarok Habsburg Ottót akarják elnökké (690) választani! Ennek háború lesz a következménye!” Akkor döbbsentem rá, hogy (700) Magyarország határain túl Habsburg Ottó mennyire népszerűtlen, és hogy a (710) belső magyar mércék odakint nem mindig érvényesek. Nem sokkal később (720) csakugyan háború lett. Igaz, Magyarország nem vett részt benne, Habsburg (730) Ottónak pedig végképp semmi köze nem volt hozzá.

Április vége (740) felé először Bécsben, aztán Grazban jártunk: Judit – a feleségem –, Krasznahorkai (750) és Garaczi. Bécsben ismerkedtem meg a Deréky-fivérekkel, Palival és (760) Gézával. Feltűnt, hogy magázzák egymást. Még inkább feltűnt, hogy a (770) közös családi adottságok, a közös neveltetés, gyermek- és ifjúkor mennyire (780) különböző személyiségeket formált belőlük, és mennyire gyökeresen más válaszokat adtak (790) az élet hasonló kihívásaira.

Grazban csatlakozott hozzánk Zalán Tibor, később (800) Végel László és Tolnai Ottó is. Végel azt magyarázta, hogy (810) a jugoszláv helyzet reménytelen, és hogy rövidesen katasztrófa lesz. Nem (820) értettük, azaz én legalábbis nem értettem, hogy miért. Ma már (830) inkább az akkori értetlenségemet nem értem. A grazi felolvasásra a (840) Forum Stadtparkban került sor, zsúfolt teremben. Először Klaus Hoffer osztrák (850) kolléga, a *Bei den Bieresch* című, nem érdektelen könyv szerzője (860) tartott előadást a *Puszták népéről*. Véleménye szerint Illyés szürreális, fantasztikus

(870) látomást írt, amellyel Kafka és Borges nyomdokaiba lépett. Taps, Hoffer (880) meghajol, és kijelenti, hogy egyéb teendői miatt a magyar írókat (890) sajnos nem tudja meghallgatni. Azzal kimegy, és vele együtt kimegy (900) a közönség is. A következő percekben óriási felhőszakadás kerekedik. Ott (910) ülünk a Forum Stadtparkban, hat magyar szerző, háromfőnyi hallgatóság, (920) és figyeljük, amint a bejárati ajtó alatt bekúszó víz végigkigyózik (930) az üres termen. Hazafelé menet, Rábufüzes után bemondja a Kossuth (940) rádió, hogy mégsem lesz pártszakadás.

A Bródy Sándor utcában, a (950) Magyar Rádió portásfülkéjében még javában ott ültek az egykori AVH-sok (960), megvénülve, de változatlan elszántsággal. Legalább három rádiós szereplésem hiúsult meg (970) miattuk. Azt állították, hogy nincs nekik leadva a nevem, illetve (980) nem találják. Velük szemben még ott volt a nagy fekete (990) márványtábla, az 1956-ban, úgymond, hősi halált halt AVH-sok (1000) névsorával.

Ebben az évben fordítottam a *Koldusoperát*. Szabad György meg (1010) is rótt miatta a 39-es busz megállójában: „Ilyen sorsfordító napokban (1020) nem illik Brechtet fordítani!”

Ebben az évben jelent meg a (1030) Grimm-mesék első teljes magyar kiadása, mind a kétszáz mese, (1040) százat Adamik Lajos fordított, százat én.

Ebben az évben írtam (1050) Mérimée *Carmenjének* színpadi változatát, amelyet aztán Szikora János rendezett Szolnokon. (1060)

Ebben az évben írtam egyetlen nekirugaszkodással, március elejétől május végéig, (1070) a *Tudatalatti megálló* című kisregényt.

Ebben az évben, január-februárban, (1080) valamint szeptembertől decemberig megírtam első igazi regényem, az *Átkelés az úvegen* (1090) számos fejezetét. Ezen a könyvön mindvégig Tinnyén dolgoztam, sehol máshol. Emlékszem, (1100) amint a kora őszi délutánokon ott ülök a tinnyi kertben, (1110) és Hérodotosz akkor megjelent nagy művét olvasom. Esténként a vegyesbolt (1120) előtti telefonfülkéből felhívtam a feleségemet. Az egyik ilyen hívás azzal (1130) kezdődött, hogy Judit mondta: a magyar hatóságok átengedik az NDK-s állampolgárokat (1140) az osztrák határon. Az esti hírekben ezt a rádió is (1150) bemondta. Azt is mondta, hogy az angol külügyminiszter szerint ez (1160) éppolyan horderejű csoda, mint az, hogy annak idején Mózes előtt (1170) megnyílt a Vörös-tenger. Akkor szoktam rá, hogy hallgatom a (1180) rádiót. Azóta leszoktam róla.

Ebben az évben Lili ötéves volt, (1190) Lőrinc négy. Esténként a Gilgames-eposzt meséltem nekik, folytatásokban. Esti (1200) mesemondás

közben tanultam meg, hogyan lehet a hallgatóság vagy az (1210) olvasó érdeklődését ébren tartani, és hogyan kell egy-egy epizódot (1220) határozatosan lezárni. Lili és Lőrinc az év utolsó napjaiban „Csauseszku- (1230) buktatósdit” játszott. Lőrinc volt „Csauseszku”, Lili volt a katonaság. Lőrinc (1240) bement a ruhásszekrénybe, Lili rácsukta az ajtót. Utána szerepet cseréltek. (1250)

Október közepén Zoltán Gábor a Pincészínházban megrendezte az *Anyagok átszellemülése* (1260) című dramolettet, amely az *Átkelés...* egyik fejezete lett. A próbák (1270) után a Múzeumkertben figyeltem, hogyan potyog a mosószerillatú amerikai dió. (1280) Ezekben a napokban felhívott az NDK-Centrum igazgatója. Azt mondta: (1290) Budapesten van Volker Braun, akinek egy drámáját fordítottam, és találkozni (1300) akar velem. A találkozó a Barátság étteremben zajlott, a November (1310) 7. téren, és roppant kínosra sikeredett. A Braun házaspár összeszorított (1320) szájjal hallgatott, én szintúgy. Az igazgató és egy másik NDK-s (1330) funkci beszélt, egymás szájából vették ki a szót. Szidták a (1340) magyar pártvezetést, és azon gúnyolódtak, hogy az MSZMP-ben hat-nyolc (1350) platform van, azaz nem is tudható pontosan, hány. Epésen ismételtgették: (1360) „Sechs bis acht... sechs bis acht...” Hirtelen megkérdezték a Braun (1370) házaspártól: vajon ők nem akarnak-e átmenni Ausztriába? Braun nem (1380) válaszolt, az asszony rémülten tiltakozott: „Nem, dehogyis. A férjemnek Berlinben (1390) próbálják a darabját!” Végre észbekaptam. Közöltem, hogy nekem is próbálják (1400) a darabomat, azzal felálltam az asztal mellől.

Egy másik NDK-s (1410) író is láthattam közvetlen közelről, Stefan Heymet, a Honecker-rezsim (1420) megzabolázhatatlan kritikusát, aki a nem létező szocializmus eszményeit kérte számon a (1430) létezőn. Úgy emlékszem, az Írószövetség szervezte a találkozót, de ott (1440) is jelen voltak az NDK-Centrum martalócai. Heym rozoga volt, (1450) de a felesége, aki nála vagy harminc évvel fiatalabb lehetett, (1460) eléggé jól nézett ki. Kellemesebb volt az ő dekoltázsát szemlélni, (1470) mint a Heymre felvigyázó Stasi-tiszt műfogsorát. A zabolátlan ősellenzéki, (1480) az *Öt nap júniusban* című szigorúan betiltott mű szerzője egész (1490) idő alatt sápítózott és aggodalmaskodott. Ilyen kérdései voltak: „És most (1500) mit fogtok csinálni? Visszaállítjátok a kapitalizmust?”

Ebben az évben ismertem (1510) meg személyesen Nemes Nagy Ágnest. Addig Lengyel Balázson keresztül üzent (1520) nekem, ahogyan Kukorellynek és Földényinek is, nem túl barátságosan. Aztán (1530) megtört a jég:

Bandi újságolta, hogy járt a Királyhágó utcában (1540) az *Újhold* fejedelemasszonyánál, és málnahabot is kapott. Aztán én is (1550) eljutottam Nemes Nagy Ágneshez. Én nem kaptam málnahabot, viszont az (1560) *Újhold-Évkönyv*be közlésre elfogadott szövegnek körülbelül a felét kihúztam. Aztán (1570) a német barokk költészetről beszélgettünk. Éreztem, hogy ráállított egy láthatatlan (1580) mérlegre, és most dől el, megütöttem-e a mértéket. A politikáról (1590) is szó esett. Azt mondta: „Egy karéj kenyér, egy karéj (1600) szabadság.” Váratlanul kijelentette: ha akarom, szólíthatom Ági néninek. Habozás nélkül (1610) azt feleltem, szerintem ő Ágnes, nem pedig néni. Amikor kikísért, (1620) azt mondta, jöjjenek máskor is.

Jóformán észre sem vettem, hogy (1630) meghalt Kádár. Annyit észleltem, hogy Bächer Iván könnyekben (1640) tocsogva elsiratja, Alexa Károly pedig megrugdossa a hullát. Ő is (1650) persze csak verbálisan.

A Ráth György utcai házban alattunk lakott (1660) Langmár Ferenc, a Fidesz egyik alapítója és környezetvédő aktivista, akit (1670) akkor még nagyra becsültem. Egyik délután, ha jól emlékszem, szeptember (1680) vége felé, becsöngetett hozzánk, kezében egy röplappal, amelyen óriási nyilaskereszt (1690) látszott, alatta szöveg. Mondta, hogy az országgyűlésben a röplapra hivatkozva (1700) azt állította egy képviselő, hogy az állampárt likvidálása szélsőjobboldali terrorhoz (1710) fog vezetni. Elolvastam a szöveget, és mondtam, hogy ez csakis (1720) kommunista provokáció lehet. Egyrészt, mert ezt csak ők fordíthatják a (1730) hasznukra, másrészt, mert ezt a szöveget olyan – az igazi nyilasoknál (1740) fiatalabb – személy írhatta, akinek a nyilasok politikai és gazdasági elképzeléseiről (1750) fogalma sincs, de a szóhasználatukat sem ismeri. Gyanús az is, (1760) hogy a helyesírás tökéletesen megfelel az akadémiai szabályzatnak. Langmár igazán (1770) csak akkor nyugodott meg, amikor hozzátettem: az igazi szélsőjobb csak (1780) később fog jelentkezni. A gyanú csakhamar beigazolódott, a figyelem ráterelődött (1790) Antoniewicz Rolandra, aki előzőleg tett nyilatkozataiban az „ellenforradalom” rémképével ijesztgetett. (1800) Ő akkor elismerte a szerzőséget. Az is elképzelhető, hogy erre (1810) rákényszerítették; ez esetben nem ő volt a röplap szerzője, hanem (1820) az állambiztonság.

Novemberben, közvetlenül a „négyigenes” népszavazás előtt, Kabdebó Lóránt (1830) magával vitt Pécsre, hogy tartsak előadást a diákjainak, még hozzá poétikáról. (1840) A vonaton mindvégig Szabó Lőrincről beszélt, főleg a naplójáról és (1850) a versekhez írt önkomentárjairól. Mondtam, hogy Vékesék egykori háza, amely (1860) *A huszonhatodik év* számos szo-

nettjét ihlette, velünk szemben van a (1870) Ráth György utcában. Kabdebó persze azt is tudta, hogy 1945-ben, (1880) miután a házuk súlyos belövést kapott, Vékesék egy darabig a (1890) mi házunkban laktak. Anyósom szerint évekig ott állt a kert (1900) aljában Vékesék fürdőkádja. Ettől Kabdebó egészen fellelkedett. Az előadás egyébként (1910) nem sikerült jól. A népszavazás előtti napokban a diákokat nemigen (1920) érdekelte a metaforák természete vagy a szimbolikus beszédmód. Csakis az (1930) egyenes, közvetlen beszéd szólíthatta meg őket.

Másnap, mint mindig, amikor (1940) Pécssett jártam, meglátogattam Csorba Győzőt. Én szerkesztettem a Helikon Kiadóban (1950) Janus Pannonius általa fordított malac epigrammáit, onnét ismertem. A Damjanich (1960) utcában lakott egy kertes házban, a művégtaggyár mellett. Háború utáni (1970) római időszakáról beszélgettünk, majd váratlanul nekem szegezte a kérdést: „Te, (1980) Laci, áruld már el nekem: mi az, hogy posztmodern?”